

Prawa wyłączne — twórcy i użytkownicy

WIEDZA W PIGUŁCE

Zdjęcie z wakacji zrobione komórką? Demotywator? Komentarz na forum? Każdy z nas to robi, a to oznacza, że każdy jest twórcą. Wszystkie pomysły, które mają tzw. ustaloną formę (np. zapis, zdjęcie, nagranie), nazywane są utworami i podlegają prawnej ochronie, niezależnie od ich wartości artystycznej. Utworem jest nie tylko piosenka usłyszana w radiu, lecz także rysunek w zeszytach koleżanki. Autor dzieła, czyli twórca, ma w pewnym stopniu prawo decydować, w jaki sposób inni korzystają z jego utworu. W większości wypadków zgody autora wymaga np. komercyjne użycie dzieła. Autor może więc umówić się z inną osobą, firmą lub instytucją na komercyjne wykorzystanie jego utworu w zamian za wynagrodzenie.

Istnieją trzy typy praw wyłącznych: prawo autorskie, ochrona znaków towarowych i patenty.

Znak towarowy to nazwa, logo, hasło, melodia używane do identyfikacji produktu. Oznaczane są symbolami ® i ™. Podsywanie się pod czyjś znak towarowy jest zakazane.

Patent przyznaje wyłączne prawo do czerpania korzyści z wynalazku. Nie daje automatycznie prawa do produkcji tego wynalazku. Tak jak z utworów, z opatentowanych wynalazków możemy korzystać w celach prywatnych — możesz skonstruować robota według czyjegoś pomysłu, ale nie możesz go sprzedawać.

Prawa wyłączne są ograniczone w czasie. W Polsce autorskie prawa majątkowe wygasają po 70 latach.

Jednocześnie każdy z nas ma do pewnego stopnia prawo korzystać z cudzych utworów. Dzieła nasze i innych (nie ma znaczenia, czy chodzi o kogoś, kto próbuje montować filmiki na własnym komputerze, czy o kogoś, kto jest wybitnym malarzem) są elementami życia kulturalnego. Mamy prawo w nim uczestniczyć, a więc także swobodnie korzystać z jego elementów. Inne ważne wartości to wolność słowa i swoboda komunikacji. Ograniczają one monopol posiadaczy praw wyłącznych.

Twórca ma prawo do uznania autorstwa. Dlatego musimy podpisać każde zdjęcie czy piosenkę, którą wykorzystamy. Z kolei my, jako użytkownicy, mamy prawo tworzyć i rozwijać się. Mamy prawo używać dzieł.

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

1. Zaznacz prawdziwe i fałszywe stwierdzenia odnoszące się do definicji utworu, zgodnie z Ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

- Utwór musi mieć praktyczne zastosowanie. [Prawda/Fałsz]
- Utwór musi być obiektywnie wartościowy. [Prawda/Fałsz]
- Utwór jest nim, niezależnie od swojej wartości. [Prawda/Fałsz]
- Utwór jest przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze. [Prawda/Fałsz]
- Utwór jest nim niezależnie od jego przeznaczenia. [Prawda/Fałsz]

- Utwór jest nim niezależnie od sposobu wyrażenia. [Prawda/Fałsz]
- Utwór jest ustalony w jakiegokolwiek postaci. [Prawda/Fałsz]
- Utwór musi być wyrażony w formie pisemnej. [Prawda/Fałsz]

SŁOWNICZEK

- **monopol**: czyjeś wyłączne prawo do czegoś.
- **monopol autorski**: prawo autora do kontrolowania tego kto i jak wykorzystuje jego utwór.
- **dozwolony użytek**: możliwość nieodpłatnego korzystania z dzieła bez zgody posiadacza praw majątkowych. Dozwolony użytek osobisty oznacza możliwość korzystania z dzieła, jak również kopiowanie go na użytek własny lub osób bliskich. Istnieje także dozwolony użytek publiczny, z którego korzystają biblioteki, muzea, archiwa i szkoły.
- **swoboda komunikacji**:
- **dobro niematerialne**: przykładem dóbr niematerialnych są dobra osobiste, przedmioty własności intelektualnej, pieniądze, różne postacie energii.
- **komercyjne użycie**: korzystanie w celach handlowych, zarobkowych.
- **uczestnictwo w kulturze**:
- **wolność słowa**: prawo do publicznego wyrażania własnego zdania oraz poglądów, a także poszanowania ich przez innych. Wolność słowa jest jedną z podstawowych wartości społeczeństwa demokratycznego. Nie jest ona jednak pozbawiona ograniczeń, np. w zakresie publicznego obrażania innych lub propagowania ideologii totalitarnych.
- **utwór**: każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia [art. 1 p. 1 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych].
- **prawo autorskie**:
- **patent**: prawo wyłączne udzielane przez Urząd Patentowy na wynalazek, który jest nowy, posiada poziom wynalazczy i nadaje się do przemysłowego stosowania.
- **znak towarowy**: oznaczenie graficzne, w szczególności wyraz, rysunek, ornament, kompozycja kolorystyczna, forma przestrzenna, w tym forma towaru lub opakowania, a także melodia lub inny sygnał dźwiękowy, które pozwala na odróżnienie towarów jednego przedsiębiorstwa od towarów innego przedsiębiorstwa.
- **uznanie autorstwa**:
- **integralność utworu**: jedno z osobistych praw autora, nakazuje zachowanie w nie naruszonym kształcie formy i treści utworu.
- **kultura remiksu**: popularne zjawisko wykorzystywania istniejących utworów i łączenie ich w nową, oryginalną całość.

Tekst: Joanna Ruta Baranowska, scenariusz: Weronka Paszewska, konsultacja merytoryczna: Jarosław Lipszyc.
Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/prawa-wylaczne-tworcy-i-uzytkownicy/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Podstawa programowa:

Plastyka, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji – percepcja sztuki.

Informatyka, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Nowa podstawa programowa:

Informatyka, VII-VIII klasa

Treści nauczania

Uczeń opisuje kwestie etyczne związane z wykorzystaniem komputerów i sieci komputerowych, takie jak: bezpieczeństwo, cyfrowa tożsamość, prywatność, własność intelektualna, równy dostęp do informacji i dzielenie się informacją.

Uczeń postępuje etycznie w pracy z informacjami.

Uczeń rozróżnia typy licencji na oprogramowanie oraz na zasoby w sieci.

Wiedza o społeczeństwie, IV-VIII klasa

Treści nauczania

Uczeń uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań.

Informatyka, liceum i technikum

Treści nauczania

postępuje zgodnie z zasadami netykiety oraz regulacjami prawnymi dotyczącymi: ochrony danych osobowych, ochrony informacji oraz prawa autorskiego i ochrony własności intelektualnej w dostępie do informacji; jest świadomy konsekwencji łamania tych zasad.

respektuje obowiązujące prawo i normy etyczne dotyczące korzystania i rozpowszechniania oprogramowania komputerowego, aplikacji cudzych i własnych oraz dokumentów elektronicznych.